

Rapport från lättvandrad naturguidning vid Gudöån, Långsjön och Tyresta 6 dec -18

Martina Kiibus

En lite gråmulen dag som klarnade mot eftermiddagen. 15 personer deltog inklusive en man i rullstol med hans resurs. Den här guidningen var inte utlyst som en rullstolsanpassad, så det var en del tuffa backar men deltagarna hjälptes åt så det gick bra. En kvinna gick ganska sakta med gästavar, så det blev ett ganska lugnt tempo på guidningen. Deltagarna hade fått info via vänner, Mitt i Tyresö, facebooksidan Aktuella händelser i Tyresö, program från tidigare guidningar och kommunens hemsida.

Introducerade guidningen vid Modevillan där jag som jag oftast gör satte in syftet med guidningarna i ett större sammanhang. Om vi kan upptäcka att det finns härliga naturupplevelser i vår närmiljö behöver vi inte flyga över hela jordklotet. Ett nytt par som var med sade faktiskt när guidningen var klar att de nog skulle fundera på om de verkligen behövde åka till värmen i vinter och istället komma med på fler guidningar!

Från Modevillan gick vi ner Gudö å, där första stoppet var den gamla torkladan. Berättade om tvätteriverksamheten på Södertörn och hur torkladorna och de gamla tvätterierna fungerade. Refererade till Fogelströms Barn av sin tid, där Lotten år 1889 tvättar i Hammarby sjö. Men i och med industrialismen och urbaniseringen flyttade tvätteriverksamheten ut från Stockholm och kom att koncentreras till Södertörn.

Fortsatte vandra längs ån, stannade mitt på och pratade om själva ån, om Tyresåns sjösystem och om de alar som kantar ån. Som gör att det känns som att paddla i ett mangroveträsk när man paddlar i ån. Återigen, man behöver inte flyga till Thailand för att få en härlig vildmarkskänsla!

Innan vi lämnade ån stannade vi vid en grovstammig al och pratade om dess förmåga att göda marken med sina bakterier och att den därför inte får några höstfärger, om kottarna, om dess socklar som stabiliserar stränderna och motverkar erosion och att man använt albark för att färga fisknät och alträ till att göra masklådor.

Gick ut på en liten tallklädd häll i Långsjön, så karaktäristisk för Södertörns natur. Pratade om sprickdalslandskapet och hur det bildats. Berättade om Måndalsfortet på andra sidan sjön och den gamla försvarfronten korvlinjen från början av 1900-talet, där fortet låg längs dessa vattenfyllda sprickor. I en liten hassellund vid sidan av vägen växte ett rikt bestånd myskmadra. Lät dem lukta på bladen och försöka känna vad de doftar. Berättade att denna blomma är ganska sällsynt och växer i mullrika lundar och rika skogar. Några av oss hann höra domherrarnas ljusa toner.

Så vidtog en liten ”transportsträcka” längs Tutviksvägen med endast ett par stopp för att kunna gå långsammare med flera stopp när vi väl kom in i skogen. Stannade vid Tutvikens gård, där det finns ett fint litet härbre med grästak och kom in på alla fördelar med gröna tak,

inte minst ur dagvattenperspektiv, och hur Tyresö kommun tar med det i sin planering vid nyexploatering och försöker anlägga gröna tak där det är möjligt, t ex nu när Norra Centrum anläggs. Nästa stopp var Tutviksbadet, där vi gick ner till sandstranden och pratade om sjöns vattenkvalitet, övergödningen i de flesta av Tyresås sjöar och vad man göra åt det. Och att en sjöns vattenkvalitet framför allt beror på vad som sker på land, i avrinningsområdet.

Så kom vi äntligen in i Tyresta. Precis innan vi kom in i skogen hörde vi gärdsmygen. En höjdpunkt för en av deltagarna! Introducerade reservatet (och nationalparken) vid en porlande bäck. Fortsatte till en torraka som var full av skalbaggs- och hackspettshål. Pratade om att hackspettarna är några av de djur som har det svårt i vårt moderna skogsbruk, med bristen på döda och gamla träd. Vi tittade oss också omkring och kunde konstatera att det som är typiskt för Tyresta utöver rikedomerna på gamla och döda träd och mångfalden är att det framför allt är barrskog bestående av gran och tall. Jämförde granens och tallens olika nischer, där tallen med sina djupgående rötter kan växa mycket torrare än granen som pga sina ytligare rötter är mer beroende av att det är vatten även i de övre marklagren.

Fortsatte till en fin myrstack och pratade om detta imponerande samhälle med dess olika roller. Berättade också om deras husdjur bladlössen som de ”mjölkar” på honungsdagg, dvs skit! Ovanför stacken fanns en håll med cypressfläta som vällde ner längs hållen och husmossa som växte så snyggt ut i tydliga våningar. Insprängd bland husmossan fanns också väggmossa. Båda dessa mossor har ju använts för att täta timmerhus med. De har också liksom alen bakterier som kan fånga in luftens kväve och göra om den till gödningsämnen och på så sätt bidra till att skogen får näring. Högra upp på hållen växte det grå och gulvit renlav. Tog upp den eftersom den är aktuell i adventstider. Pratade om skillnaden mellan lav och mossa och att ren- eller fönsterlav är något helt annat än vitmossa. På marken låg mossklädda lågor – trots att vi bara nosade i kanten av Tyresta så är det så otroligt fint där!

I en glänta växte det ett bestånd kammossa, en mossa som är typisk för lite äldre granskogar. I en sänka växte frusen vitmossa som var lite vitnad i och med att den var frusen och torr. Visade den som jämförelse till renlaven och pratade om dess förmåga att suga upp vatten och döda bakterier.

Hittade flera andra spår av skogens insekter. En gran var full av ananasgaller som orsakas av den lilla granbarrlusen, där mamma granbarrlus lägger sina ägg i små barnkammare inuti gallbildningen. Vid en grovstammig tall var det fullt av avgnagda tallskott på marken. Tittade man inuti mörken på skotten så såg man att den var uppäten. Vilket är ett typiskt spår av mörkborren, som när de är nykläckta flyger upp till en ungtall och frossar i mörken på de unga skotten. Det är sällan de ”förstör” levande träd, så rädslan för mörkborrar och andra så kallade skadedjur i skogen är rätt överdriven.

I en sänka växte det revlumner, som liksom mossor sprids med sporer istället för frön. Deras sporpulver kallas nikt och användes förr vid pillertrilling och för att få pyrotekniska effekter på teatrar. Eftersom det är juletider pratade jag om att lumner använts som juldekoration men den är fridlyst och bör därför undvikas. Pratade om alternativ till lumner och kemikalieindränkta köpe-lavar (som ju dessutom säljs som vitmossa...), nämligen att gå ut på skogen själv och varsamt plocka sitt adventspynt. Det är dessutom rätt mysigt!

Vi gick till bäverhyddan vid Gammelström och pratade om bävern, hur det ser ut inne i hyddan, varför de faller träd och varför de var helt utrotade av jakt 1871. Långsjön hade smalnat av till en liten å och vi närmade oss Gammelström. Vid hyddan är det mest gamla bäverspår men det var ett som var alldeles färskt!

En ganska nydöd torraka av gran hade otroligt vackra gångar av någon långhorning, troligen granbock. Som ett konstverk! Vid en annan gran var det fullt av kottefjäll från grankottar på marken med spår av ekorrarnas kalasande. Vid granen läste jag en strof ur Magnus Elmlads dikt "Akta skogen".

Vid ett rikt bestånd sårläka berättade jag om dess medicinska effekter och att den funnits på varje apotek med självaktning på 1700-talet. Just för att läka sår. Dess aktiva ämne allantoin finns även i vallört och fluglarver, som också har använts och – börjat användas igen – för att skynda på sår läkningen efter operationer t ex. Liksom myskmadran är sår läkan ovanlig och trivs i mullrika jordar och är ytterligare en indikator på skogens rikedom.

Vid en fin björnmosseklädd stubbe pratade jag allmänt om skogen och Tyrestas kvaliteter och hur unik Tyrestaskogen tyvärr är i Sverige numera. Jämförde Tyresta med granplanteringar och kalhyggen som ju är det som dominerar våra skogsmarker idag.

Så gick vi över bron och fortsatte på norra sidan av Lillsjön och vidare över nästa bro till eldstaden vid Lillsjön och kom in i Tyresta igen. Här tog vi en skön paus runt eldstaden. Mannen med rullstol blev dock tvungen att avvika innan fikat för att hinna med färdtjänsten. Vi hjälptes åt med att lotsa honom rätt så att han skulle hitta.

Efter fikat gick vi tillbaka över bron. I strandkanten växte det pors som deltagarna fick dofta på. En doft som Harry Martinsson kallade för de svenska vildkärrens lavendel.

Vid en stor gran fortsatte vi prata om hur man kan fira en grönare jul. Utöver det egenplockade adventspyntet, kan man välja en gran som är odlad så nära en själv som möjligt. Allra helst KRAV-märkt, men om inte det finns, så är rödgranar mindre besprutade än kungsgranar. Allra sämst är att köpa plastgranar, även om de används flera år. Pratade också om julmaten, att man kan försöka äta mer ekologiskt och vegetariskt, att fisk som ansjovis och sill är helt okej, medan däremot den utrotningshotade ålen förtjänar ett bättre öde än att hamna på våra julbord.

Nu hade vi kommit till Tyresö-Flaten, den djupaste sjön i Tyresåns sjösystem. Berättade om sjön och att även den är övergödd och om Prästängsdammarna som anlagts för att minska belastningen från dagvattnet på sjön. Det var alldeles färskt bävergnag ganska högt upp i en slänt från sjön.

Sträckan vi hade gått norr om Lillsjön och Tyresö-Flaten ingår ju inte i Tyrestareservatet, men berättade om planerna på ett nytt naturreservat vid Barnsjön-Gammeström samt även de andra reservaten som är på gång att bildas i kommunen.

Avslutade guidningen på en häll strax före Prästängen, så att deltagarna kunde välja om de ville gå tillbaka till Gudö, upp till centrum eller med mig till bussen (Nyfors). Deltagarna var

jättenöjda. Många uppskattade att få lära sig mer om mossor och att de hade fått se saker som de annars inte skulle lägga märke till. De som var nya kände sig tyckte också att det var så trevlig stämning och de som varit med ett par gånger sade att det känns som att de har fått nya kompisar. Så guidningarna har också en social funktion. Men framför allt tyckte de att det var så fint att få komma ut och att hela guidningen varit jättebra och inspirerande.